

KS. KAZIMIERZ DOLA

NAJSTARSZY ZACHOWANY PROTOKÓŁ WIZYTACYJNY KOŚCIOŁA KOLEGIACKIEGO I KAPITUŁY ŚWIĘTEGO KRZYŻA W OPOLU Z 1653 ROKU

Wizytację generalną archidiaconatu opolskiego zarządził biskup wrocławski Karol Ferdynand Waza na 1652 rok. Niewykluczone, że administratorzy diecezji już wówczas przygotowywali ważny synod diecezjalny, który miał miejsce w Nysie w dniach od 26 do 28 maja 1653 r. Było to tuż po zakończeniu wojny 30-letniej, która mocno i boleśnie dotknęła Śląsk i to właśnie w ostatniej swojej fazie. Było to także w okresie przygotowywania się do tzw. redukcji, czyli rewindykowania na rzecz katolików kościołów protestanckich przejętych w okresie rozwoju reformacji. Wizytatorem z urzędu został archidiacon opolski Bartłomiej Reinhold¹. Z tej dość szczegółowo przeprowadzonej wizytacji dochowały się tylko protokoły dotyczące dekanatów: Racibórz, Żory, Cieszyn i Wodzisław², pozostałe zaginęły, lub może po prostu wizytacja została przerwana np. na skutek choroby wizytatora, który zresztą w 1653 r. zmarł. Przerwanie lub niedokończenie wizytacji poświadcza relacja wizytatora z 1679 r.: w Sierakowicach (parafia Rachowice) spotkał on starca

¹ *Visitationsberichte der Diözese Breslau*, hrg. J. Jungnitz, Breslau 1904, II (cyt. dalej *Visit.*), s. V i 525. Reinhold (Rheinold, Raynhold) pojawia się kilkakrotnie w protokole wizytacyjnym z 1653 r. Archidiaconem opolskim został 12 maja 1622 z nominacji bp. Karola Habsburga (zob. przyp. 43). Uwaga: odwołanie się tu do przyp. oznacza częściej wskazanie miejsca w tekście protokołu wizytacyjnego). Wcześniej już był prepozytem w Niemodlinie i zapewne kanonikiem opolskim. Pochodził prawdopodobnie z Opola, gdzie współcześnie spotykamy właściciela domu Baltazara Reinholda (zob. przyp. 35). Rodzina mogła być niemieckiego pochodzenia, bo z archidiaconatem związany był urząd kaznodziei niemieckiego w kolegiacie i Reinhold rezydując w Opolu nie uchylał się od wykonywania związanych z urzędem funkcji aż do swej choroby w 1652 r. (E. Schramek, *Das Kollegiatstift zum hl. Kreuz in Oppeln*, Oppeln 1916, 11. Zob. też A. Weltzel, *Geschichte des Ratiborer Archipresbiterats*, Breslau 1896, 15). W 1649 r. został kanonikiem w Raciborzu. W kościele kolegiackim był altarzystą w kaplicy Przenajśw. Trójcy i św. Jana Apost. (przyp. 21 i 43). Zmarł przed 23 V 1653, kiedy następcą został Jan Franciszek Welczek (Weltzel, j.w., 16).

² *Visit.* II, 1—40.

78-letniego, który wyrażał swoją radość z przybycia delegata biskupiego, bo wyczekiwano go już daremnie przed około 50 laty³.

W rok po zakończeniu, lub przerwaniu, wizytacji generalnej, od poniedziałku 31 marca 1653 roku, ze specjalnego mandatu biskupa Karola Ferdynanda, odbyła się wizytacja kościoła kolegiackiego św. Krzyża i kapituły w Opolu. Była to wizytacja kolegiacie potrzebna. Okres wojny 30-letniej dał się bowiem miastu szczególnie we znaki. Dwukrotnie przez kilka lat było miejscem kwaterunku wrogich armii: w latach 1632—1636 okupowały je wojska saksońskie, a w 1642—1644 szwedzka armia Tortensona, nie licząc kilkakrotnego przeciągania wojsk przez Górny Śląsk i Opole, armii cesarskich, saksońskich czy szwedzkich. Skarbiec kolegiacki co prawda został przewieziony w 1631 r. do Krakowa, ale budynki kościelne, jak i miasto, ulegały plądrowaniu i pożarom. W 1647 r. pożar strawił pół miasta, dach kościoła św. Krzyża, szkołę, dom wikariuszy^{3a}. I bez tych zniszczeń wojennych zresztą prebendy kolegiaty były ubogo uposażone, czego następstwem było nierezydowanie kanoników: w latach 1639—1641 byli w Opolu tylko dziekan, archidiakon i kustosz^{3b}, a w 1653 r. w czasie wizytacji obecni byli tylko czterej prałaci, którzy równocześnie mieli tu prebendy kanoniczne; kanoników było sześciu, ale żaden nie rezydował, zaś dwie pozostałe z 12 fundacyjnych kanonii już wygasły.

Nie dziwi więc, że kapituła tuż po zakończeniu wojny podjęła dawny spór o płacenie należnych jej dziesięcin oraz o zalegające zadłużenia. Nakaz egzekucyjny w tej sprawie z 1649 r. okazał się nieskuteczny i w październiku 1652 r. biskup Karol Ferdynand kolejny już raz powołał komisję do rozstrzygnięcia sporu, przede wszystkim o długie płatników. Jednakże i tym razem reprezentacje stanów po prostu zignorowały wezwanie i nie stawily się w Opolu. W tej bardzo trudnej dla kapituły opolskiej sytuacji gospodarczej, kiedy samo dalsze jej istnienie stało pod znakiem zapytania, myśl wizytacji kanonicznej została zapewne przyjęta z aprobatą jako wyraz zainteresowania ze strony władzy diecezjalnej, jako stworzenie możliwości przedstawienia stanu prawnego i faktycznego samej kapituły, kościoła kolegiackiego i uposażenia, a pewnie także jako droga wyjścia z kryzysu.

Dla administracji diecezjalnej nie bez znaczenia mogła być i ta okoliczność, że problemy kapituły opolskiej można było przedstawić na planowanym synodzie. W chwili podpisywania mandatu wizytacyjnego ustalony był już termin synodu i ułożony projekt statutów⁴.

Komisarzami dla zwizytowania kościoła i kapituły opolskiej zostali zamianowani: 1) Wojciech Grabowski — sekretarz kancelarii królewskiej, kanclerz warszawski oraz kanonik gnieźnieński i poznański. Był to człowiek dobrze znający prawo i biegły w załatwianiu spraw publicznych, często delegowany przez kapituły do rozpatrzenia spornych kwestii. Z usług Grabowskiego korzystał Karol Ferdynand w przygotowywa-

³ Tamże, 110.

^{3a} F. Idzikowski, *Geschichte der Stadt Oppeln*, Oppeln 1863, 167—172, 175; Schramek, dz. cyt., 51.

^{3b} Schramek, j.w., 55.

⁴ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. X: *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, Wrocław 1963, 282.

niu synodu⁵. W 1655 r. został jeszcze kanonikiem krakowskim, a trzy lata później biskupem pomocniczym w Poznaniu. Zmarł w 1659 r.⁶; 2) Jan Franciszek Welczek — kanclerz wrocławskiej kapituły katedralnej w latach 1647—1686. Był synem Jana — kanclerza księstw opolskiego i raciborskiego. Po studiach u jezuitów w Ołomuńcu i Pradze, przeniósł się do Collegium Germanicum w Rzymie, gdzie uzyskał doktoraty filozofii i teologii oraz przyjął święcenia kapłańskie. W 1652 r. został dziekanem kapituły raciborskiej, a rok później archidiaconem opolskim. Był też kanonikiem u św. Krzyża we Wrocławiu i proboszczem w Leśnicy pod Górą Św. Anny. Karol Ferdynand powołał go do komisji rewindykacyjnej dla przejmowania kościołów protestanckich w księstwach opolskim, raciborskim, cieszyńskim i pszczyńskim. Zmarł w 1686 r.⁷; 3) Mateusz Jagodowicz — protonotariusz apostolski. Był przez wiele lat sekretarzem biskupa Karola Ferdynanda w Płocku. Był tam i w Pułtuskum kanonikiem, prepozytem kościoła NMP w Warszawie i w Łomży, współredaktorem i edytorem statutów synodu płockiego z 1643 r. W 1653 r. zamianowany został notariuszem synodu nyskiego⁸.

Tak więc stwierdzić musimy, że do wizytacji opolskiej kolegiaty zamianowani zostali wyjątkowo kompetentni ludzie, co wskazuje także na wysoką wartość historyczną protokołu wizytacyjnego. Jego odpis — bo tekst nie jest ani podpisany ani opieczetowany — liczy 28 stron in folio, w tym 4 niezapisane. Pisany jest pięknym jednolitym kancelaryjnym duktem. Zachował się w archiwum parafii św. Jakuba w Nysie razem z większym zespołem dokumentów dotyczących kapituły w Opolu. Dotąd źródło to nie było wykorzystane⁹.

Tekst został tu podany według pisowni i ze skrótami użytymi przez notariusza. Dotyczy to również stosowania dużych i małych liter. Numerację podano w nawiasie cyframi arabskimi po ostatnim słowie lub jego części na danej stronie. Wprowadzono do tekstu dwa uzupełnienia z marginesu wyróżniając je znakiem „+”, jak w oryginale. Skrócenia przez opuszczenie liter, zaznaczone w rękopisie pionowym wężykiem nad wyrazem, tu wprowadzono jako myślnik w środek wyrazu. Rozpisane zostały natomiast końcówki -us, -um, -ue skracane umownym znakiem.

VISITATIO

Ecclesiae Collegiatae Oppoliensis a Ser-mo Principe R—mo D—no Domino Carolo Ferdinando Dei gratia Principe Poloniae et Sueciae Episcopo Vratislaviensi et Plocensi + per Commissarios ad id specialiter deputatos + Perill—es et Ad—m R. R. D—nos Albertum Grabowsky, Cancellarium Varsaviensem, Gnesnensem et Posnaniensem Canonicum,

⁵ Tamże, 283.

⁶ J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej*, Gniezno 1883, II, 108 n.

⁷ J. Jungnitz, *Breslauer Germaniker*, Breslau 1906, 153—157; Weltzel, dz. cyt., 16 n.; H. Myrtek, *Oberschlesiens Kirche nach dem dreissigjährigen Kriege*, Oberschlesisches Jahrbuch für Heimatgeschichte und Volkskunde 2 (1925), 22 n.

⁸ Sawicki, dz. cyt., 296 przyp., 648.

⁹ Schramek, dz. cyt., 104 cytuje z tej wizytacji relację o wikariuszach (s. 9) oraz „Statuta capitularia” (s. 14 n.) za rękopisem pod takim tytułem z archiwum parafii św. Krzyża w Opolu.

S. R. M. Secretarium, Joannem Franciscum Welzeck, Cancellarium Vra-tislaviensem, Decanum Ratiborensem, et Matthaeum Jagodowitz, I. V. D. Protho: Ap—licum, Plocensem et Pultouiensem Canonicum, Praepositum Lomsens: et B. M. V. Varsaviens: servatis omnibus de praescripto Pon-tificalis Romani servari consvetis, die Lunae ultima Mensis Martii Anno D—ni 1653 inchoata, ac deinde sequentibus diebus expedita.

Tabernaculum S. S—mi Sacramenti

In medio Altaris majoris collocatum, ligneum auro in partibus et colo-ribus variis depictum in interiori parte, et extra decenter ornatum, et absque ulla immundicia repertum: in quo servatur Pixis argentea intus et extra deaurata. In qua reconditur Ven—bile Sacramentum, quod sin-gulis octo diebus renovari solet, et subtus Corporale substratum, ad quod Tabernaculum aperiendum et clauden: omnia necessaria sunt integra ac bene aptata. Claves illius servantur in Sacristia in loco aperto, quarum Custodiam habet Saecularis Sacristanus. Pixis pro deferendo ad Infirmos Ven-bili Sacramento deest, nam hucusque Vn—ble Sacramentum in Cor-porali in eodem Tabernaculo relinquitur, dum praedicta Pixis ad Infir-mos defertur. Lampas ante hoc idem Tabernaculum semper accensa ma-net, cui oleum pro perpetuo Igne fovendo ex redditibus Ecclesiae provi-detur.

Fons Baptismalis in loco decenti et conspicuo, ad portam Ecclesiae occidentalem situs, rotundus et stabilis, ac bene elevatus, et operculo sufficienter desuper serisque bene minutus, sed vas in eo intus aeneum stanneo non obductum, neque supra telam aliqua munda tectum, et prop-terea (1) frequenter sordescit aqua maculisque impletur. Olea sacra in vasculo argenteo intus deaurato noviter comparato in Sacristia in loco aptato et indecenti sine ulla Custodia inter Calices asservantur, ubi etiam nulla mundicies sed plurimae sordes inventae.

Altare majus sub Titulo S. Crucis et Invocatione B. M. V. in Coelum assumptae, ligneum et variis Coloribus depictum, majorique ex parte deauratum et consecratum. Nullam habet Foundationem, et nulla sacra ex obligatione aliqua absolvuntur, praeter Summas Missas singulis diebus tam per Praelatos et Canonicos Solemniorebus festis, quam per vicarios ejusdem Ecclesias. Est hoc idem Altare privilegiatum ex Concessione S. S—mi D—ni N—ri Innocentii Papae Xmi feliciter moderni, ad Decen-nium pro Presbiteris tantum hujus Ecclesiae ad Sacra Lunae et Veneris diebus, in qualibet Septimana at praeterea die Animarum cum octo die-bus immediate sequentibus pro defunctis celebranda.

Altare S. Andreae Apostoli et S. Dorotheae Virg: et M: consecratum, Foundationis olim Michaelis Pastoris Fiscalis Caesariae M—tis¹⁰ cujus non sunt Erectionis Literae, habet tamen Summam Principalem Centum quin-quaginta Talerorum usual: cum censu annuo novem Talerorum simil:

¹⁰ Michał Pastoris, lub Pastorius (wg Visit. II, 610 z 1686 r.) był fiskalem, czyli zastępcą procesowym cesarza w sprawach natury skarbowej. Ustanawiano tych urzędników w każdym z dawnych księstw dziedzicznych (zob. *Historia Śląska*, red. K. Małeczynski, Wrocław 1963, I, cz. 3, 414). Tu chodzi o mszę fundowaną za zmarłą żoną i krewnych Michała (Visit. II, 610).

usual: ab eo proveniente in Bonis Nobilis Danielis Skal¹¹ in antiqua Rosenberga inscripta, quam etiam praetendit R. Andreas Scodonius Custos Ratiboriensis¹². Ratione cujus census pro tempore existens Altarista qui ad praesens est Vn—blis Laurentius Cocus¹³ absque Canonica Institutione per Annos duodecium hujus Altaris Possessor, duas Missas unam pro vivis de tempore occurrenti, et aliam pro defunctis Fundatoribus singulis Mensibus legere solet, habet praeterea Summam principalem quinquaginta Talerorum usualium, cum Censu annuo trium Talerorum in bonis Civilibus Gliwicensibus inscriptam¹⁴, sed census iste non percipitur, nec etiam quidquam respectu ejus absolutur. Fuit antiquitus in Arce Capella S. Mariae Magdalenae a Ducibus Oppoliensibus Fundata de cujus fundatione nihil certe constat¹⁵, nisi quod Antecessores moderni (2) Decani

¹¹ 1) System monetarny: w naszym tekście pojawiają się następujące monety: talar (obiegowy i śląski), grosz śląski, złoty węgierski (przyp. 22), marka, marka ciężka i srebrna, floren reński (przyp. 116). Wojna 30-letnia wywołała ogromne zamieszanie w skomplikowanym i wcześniej systemie monetarnym na Śląsku, dlatego nie da się ustalić pełnej relacji wzajemnej wymienionych pieniędzy. Talary obiegowe (usuales) należy zapewne utożsamić ze śląskimi. Ok. 1650 r. ta srebrna moneta miała wartość 45 groszy śląskich, czyli 90 krajcarów (Z. Zabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław 1981, tabl. 92); jeden floren (= złoty) reński miał wartość 30 groszy śląskich czyli 2/3 talara (zob. O. Popiołek, *Bunt chłopskie na Górnym Śląsku do 1811 r.*, Warszawa 1954, 18 przyp.), za markę zaś płacono niespełna 10 talarów (Zabiński, j.w., tabl. 92).

2) Śląska rodzina szlachecka Skalów zasiedziała była szczególnie w okręgu oleskim. W XVII w. była w części luterańska: Melchior Skal był w XVI w. właścicielem Ligoty k. Kluczborka i Bogacicy, a Jan Skal — zapewne jego brat — Sternalic (Visit. II, 40, 42), Jerzy Skal — luteranin — w 3. ćwierci XVII w. był patronem kościołów w Sternalicach, Boroszowie i Biskupicach. Również luterańska była rodzina Skalów w Prudnickiem (Visit. II, 174). Tu wymieniony Daniel był dziedzicem Starego Olesna.

¹² Andrzej Florian Scodonius, rodem z Gliwic, otrzymał w 1633 r. — prezentowany przez cesarza Ferdynanda III — kanonikat w Raciborzu i tu w 1650 r. został kustoszem i proboszczem parafii Wniebowzięcia NMP. Ufundował dla tego kościoła główny ołtarz wykonany w latach 1656—60, stojący do dziś. Wcześniej — od 1634 r. — był proboszczem w Leśnicy pod Górą św. Anny i krótko także w Sławikowie, gdzie również ok. 1657 r. ufundował ołtarz główny przeniesiony potem do Zabelkowa (*Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. VII: Województwo opolskie, zes. 13: Powiat raciborski, oprac. T. Chrzanowski — M. Kornecki, Warszawa 1967, 39 i 68). W 1651 r. został prepozytem kapituły w Głogówku. Najdłużej był kanonikiem opolskim: w l. 1636—53 (Schramek, dz. cyt., 101), ale pod koniec życia rezydował chyba w Raciborzu, gdzie był vicecommissarius in spiritualibus. Zmarł 2 II 1660 r., a kamienne epitafium zostawił w prawej ścianie prezbiterium kościoła raciborskiego (*Katalog zabytków*, j.w., 41). Dla kościoła Wszystkich Świętych w Gliwicach ufundował również główny ołtarz (Weltzel, dz. cyt., 33; K. Kukowka, *Die Allerheiligenkirche von Gleiwitz*, Gleiwitz 1926, 46 i 55).

¹³ Wawrzyniec Cocus — wicekustosz kolegiaty i altarzysta w kaplicy Trzech Królów (zob. przyp. 33 i 97). Jako wicekustosz był równocześnie wikariuszem diekana, czyli drugim wikariuszem, bo pierwszym był wicedziekan — wikariusz prepozyta (zob. przyp. 93). 19 X 1661 był jeszcze wikariuszem (Visit. II, 303).

¹⁴ Gliwice, na wschodniej granicy diecezji wrocławskiej i wczesnośredniowiecznej Opolszczyzny. Jako civitas założone przez księcia opolskiego Władysława, wzm. 1276 i 1286. Od XVI w. bezpośrednio podległe cesarzowi.

¹⁵ Kaplica zamkowa św. Marii Magdaleny dla osady na Ostrówku była osobno stojącą budowlą (fot. zob. *Opole. Monografia miasta*, red. W. Dziewulski — F. Hawranek, Opole 1975, 83, 89 oraz widok miasta z 1680 r. przed stroną tytułową u Idzikowskiego, dz. cyt.), konsekrowana w 1307 r. pod wezwaniem śś. Apostołów Jana, Piotra i Pawła oraz św. Marii Magdaleny (H. Tukay, *Oberschlesien*

Oppolien: postquam haec capella in Arce fuerat diruta apud hoc idem Altare S. Andreae et S. Dorotheae absolvebant, et modernus D—nus Decanus absolvit absque Canonica Institutione unum Sacrum singulis Septimanis ad intentionem Fundatorum, et pro eo Officio percipit singulis annis decem Taleros usuales a Subditis Villae Goslawice¹⁶ Arci Oppoliensi subjectae et insuper habet Decimam de duabus Villis Niewodnick¹⁷ et Leippe¹⁸ sed non est in usu ejus.

Capella Tituli S. S—mae Trinitatis consecrata Foundationis Libero- rum Baronorum ab Oppersdorf¹⁹. Erectio illius non habetur quaerenda tamen esset inter alia Privilegia Capitularia: nam creditur esse incorpora hujus Ecclesiae Collegio Vicariorum qui eam ad praesens possident, et singulis Feriis Quartis Missam de S. S—ma Trinitate cum Psalmis Gradualibus absolunt, singulis vero Feriis Sextis Officium de S. Cruce cantant, et sub eodem Officio Sacrum de eadem S. Cruce legunt, pro quo quidem Officio Triginta sex Civitate Glivicensi, a Contubernio vero Lanionum Oppolien: duodecim Taleros pro se, pro astantibus autem quatuor Taleros, et pro Campanatoribus viginti quatuor grossos silesiticos singulis annis percipiunt. Solvit quoque hoc idem Contubernium Lanionum pro Fabrica hujus Ecclesiae quotannis unam Marcam gravem. Supra hanc Capellam est alia huic similis Capella, ex qua haec Fundatio ad hanc inferiorem per Fundatores dicitur translata.

Capella S. S—mae Trinitatis et B. M. V. ac S. Joannis Apostoli et Evangel.: consecrata, Foundationis olim Joannis Ducis Oppoliensis²⁰. Cujus Possessor est modernus R. Bartholomaeus Rheinoldus Archidiaconus hujus Ecclesiae²¹ simul cum Archidiaconatu Canonice institutus: qui obligatur ad tria Sacra, unum de S. S—ma Trinitate quolibet die Dominico: alterum de S. Anna, eo die quo contingit Festum S. Annae, et tertium pro defunctis quocunque die voluerit singulis Septimanis legenda: vigore cuius obligationis percipit viginti Aureos Ungaricales ex Bonis Villae Przi- ssouice nuncupatae²² (3) in Ducatu Oppoliensi.

im Spannungsfeld zwischen Deutschland, Polen und Böhmen-Mähren, Köln 1976, 125).

¹⁶ Gosławice, na pñ.-wsch. od Opola, wieś książęca, należała do parafii kolegiackiej (Visit. II, 611; *Powiat opolski. Szkice monograficzne*, Opole 1969, 349).

¹⁷ Niewodniki, parafia Żelazna, na pñ.-zach. od Opola.

¹⁸ Lipowa (Polnisch-Leipe), parafia Dąbrowa Op., na pñd.-zach. od Opola, w dawnym okręgu niemodlińskim.

¹⁹ Kaplica Oppersdorów, obecnie zwana Piastowską, przy nawie południowej, przylegająca do zakrystii, podzielona była wówczas na dwie mniejsze: w dolnej znajdowała się pierwotnie zakrystia, a z końcem XVI w. przekształcono ją na kaplicę pogrzebową rodziny Oppersdorów (P. E. Frankiewicz, *Przewodnik po katedrze opolskiej*, Opole 1971, 22 n.). Fundację potwierdził w 1601 r. bp Jan VI Sitsch (J. Heyne, *Dokumentirte Geschichte des Bistums und Hochstiftes Breslau*, Breslau 1868, III, 1181). Rodzina ta związana z historią Górnego Śląska od 1562 r., gdy cesarz Ferdynand I przekazał Janowi Oppersdorcowi w dzierżawę państwo stanowe Głogówek i Koźle (J. Köhler, *Das Ringen um die Tridentinische Erneuerung im Bistum Breslau*, Köln 1973, 80—83).

²⁰ Górna część w/w kaplicy, która służyła rodzinie książęcej, potem Oppersdor- fom, uczestniczącej w nabożeństwach w kolegiacie. Wzm. pierwszy raz w 1518 r. Jej fundatorem był książę Jan Dobry (zm. 1532), ostatni z Piastów opolskich (*Katalog zabytków*, j.w., zes. 11: Miasto Opole i powiat opolski, oprac. T. Chrzanowski i in., Warszawa 1968, 6).

²¹ Zob. przyp. 1.

²² Prziśzowice, na pñd.-wsch. od Gliwic, parafia od początku XIV w. w ów-

Altare Tituli S. Barbarae consecr: nullam habens Fundationem.

Altare Tituli SS. Vincentii et Laurentii M: consecr: nullam habens Fundationem.

Altare D. S. Joannis Bapt—ae consecr: nullam habens Fundat:

Altare Tituli Visitations B. M. V. quod ante fuit in medio Ecclesiae ex opposito Altaris Majoris, sed quia prospectum ad Altare majus impediēbat, nunc ad latus dextrum Ecclesiae prope Sacristiam translatum et necdum consecratum. Fundationis Magistratus Oppoliensis. Habet Possessorem Ven—lem Martinum Herbst Vicarium²³ absque Canonica Institutione, qui in qualibet Septimana ad intentionem Fundatorum unam Missam absolvit ac undecim Taleros usuales cum grossis tredecim Silesiticis ex Praetorio Oppoliensi singulis Annis percipit.

Altare in Sacristia sub Titulo S. Michaelis Archangeli consecratum pro Sacristanis hujus Ecclesiae fundatum²⁴, cujus Possessor modernus est Ven—lis Laurentius Cocus Vicecustos, qui semel in Anno quolibet die festo S. Michaelis legit Sacrum. Sed quia idem tenet aliud Altare S. Catharinae Virg: et Mart: ad quod utrumque nulla exstat Erectio et propterea in suis Regestis pro utroque Altari conjunctos habet Proventus nimirum ex Viginti Quartis Agrorum ex Civitate Oppoliensi, ex duabus Quartis in Nova Villa²⁵, et ex octo Quartis ex Pago Zakrzów²⁶ singulis per duodecim grossos Silesiticos. Ex duobus autem Macellis Carnium a Contubernio Lanionum quatuor Lapides saevi liquidi. Ratione quorum Proventuum ad Altare S. Catharinae praedictus Ven—lis Laurentius Cocus ex Praesentatione D—ni Custodis + hujus Ecclesiae + absque Canonica Institutione, legit dua Sacra singulis Mensibus, unum pro peccatis et aliud pro defunctis ad Intentionem Fundatorum, teneturque Curam Sacristiae habere.

Altare Tituli S. Valentini M: consecr: nullam habens Fundationem. (4)

Altare Tituli B. M. V., S. S. Fabiani et Sebastiani, Leonardi, Martini ac S. S. Apolloniae, Catharinae et Eulatae virginum consecr: nullam habens Fundationem.

Altare Tit: Annunciatae B. M. V. consecr: nullam habens Fund: ex usu tamen et antiqua Consuetudine per totum Adventum singulis diebus mane Missa votiva de B. M. V. vulgo Rorate dicta, et praeterea singulis diebus Ferialibus per annum exceptis Festis Dupl: et diebus Veneris Matura Sacra de B. M. V. decantantur. Capella sine Titulo vacua consecrata, nullum habens ornamentum. Ex traditione Populi fertur Incorporata pro Rectore Scholae hujus Ecclesiae, qui extra tenebatur singulis Mensibus ad legendum per aliquem Presbiterum unum Sacrum pro Fundatoribus,

czesnym dekanacie gliwickim (Visit. II, 103). Pozostawała własnością rodziny Przyszowskich (zob. L. Igálffy, *Die Psyssowsky, ein katholisches Rittergeschlecht im alten Oberschlesien*, w: *Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumsvereins* 34—35 (1972—73), 3—7).

²³ Marcin Herbst, wikariusz, nieznaný skądinąd.

²⁴ Ołtarz św. Michała Archaniola z 1312 r. jest (obok ołtarza św. Katarzyny) najstarszą altarią w kolegiacie i przeznaczony został wolą fundatora dla zakrystiana, którym zawsze był duchowny (Schramk, dz. cyt., 25).

²⁵ Zapewne Polska Nowa Wieś na zachód od Opola, parafia w XVII w. przyłączona do Komprachcic (Visit. II, 290).

²⁶ Zakrzów, obecnie dzielnica Opola, w XVII w. wieś należała do parafii kolegiackiej (Visit. II, 611).

et ideo percipit etiam ex Praetorio Oppoliensi Septem decem Taleros Silesiticos, hoc autem Officium negligitur. Fuit quoque antea in hac Capella quaedam Fundatio pro absoluen: Septem Psalmis poeniten: sed quia haec Domus tota corrui, super quam Summa quadraginta Taleros cum Censu annuo trium Talerorum usualium erat inscripta, et ideo census non soluitur nec etiam officium absoluitur.

Altare Tituli Divisionis Apostolorum more antiquo et rudi depictum, consecratum nullam certam habens Foundationem. Habet tamen Possessorem suum absque Canonica Institutione Ven—lem Matthiam Trelick Vicedecanum hujus Ecclesiae²⁷, qui ut asserebat ex devotione absoluit singulis Septimanis unum Sacrum pro Fundatoribus et inde percipit quatuor Taleros usual: cum nouem grosis Siles: a Procuratore Capitulari. Procurator autem accipit a Magistratu Glivicensi. De aliqua autem Inscriptione hujus Censu certo non constat praeter solum usum et consuetudinem.

Altare Tituli S. Crucis consecratum Foundationis Taborianae dicitur esse incorporatum Collegio Vicariorum hujus Ecclesiae, de quo alias non constat, qui ex Bonis Villae Schmitz²⁸ Haereditatis D—ni Ferdinandi Di Prandt²⁹, singulis Annis Sixdecim Taleros usuales percipiunt et inde singulis Feriis sextis Maturam Sacrum de S. Cruce cum Schola cantant. Ex iisdem Bonis Schmitz soluuntur similiter quotannis Sexdecem Talari usuales pro Fabrica hujus Ecclesiae ad Manus Vicariorum. (5)

Capella Tituli S. Spiritus Fund: Pavorianae Consecrata. Nulla extat ipsius Erectio praeterquam ex usu antiquo Vicarii per ordinem singulis Quartalibus legunt Missam pro defuncta Eua Pavoriana³⁰, et inde percipiunt Sex Taleros usual: in annum a Famato Georgio Brzezański Sartore et Cive Oppoliensi³¹, nam in ipsius Bonis Summa Principalis Centum Talerorum est inscripta, et inde solvitur Censu.

Altare Tituli B. M. V. Dolorosae Consecratum. Dicitur pro Juniore Vicario fundatum. De quo alias non constat, nisi quod Magistratus Oppoliensis soluit ipsi singulis annis Novem Taleros usuales et ratione hujus singulis Septimanis unum Scrum pro defunctis Fundatoribus absoluit.

Altare B. M. V. consecratum sine ulla Foundatione.

Altare Tituli Depositionis de Cruce Christi D. consecr: sine ulla Foundatione.

Sacellum Tituli S. S. Trium Regum Consecr: Foundationis D. Wirbsky de Bonis Rogow³² absque Literis Erectionis et sine ullo Possessore, tenuit

²⁷ Maciej Trelick (Trelich), kapłan, wicedziekan, wikariusz prepozyta, przez ponad 40 lat był przy kolegiacie, tzn. od ok. 1610 r. (przyp. 93). Pochodził prawdopodobnie z Żor, gdzie zapisał kościołowi 6 talarów (Visit. II, 14), w kolegiacie opolskiej zostawił zapis na modlitwy za zmarłych (tamże, 617).

²⁸ Smicz, na pñ.-zach. od Białej Prudnickiej, parafia od XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 101 n.)

²⁹ Ferdynand di Prandt, także w 1686 r. dziedzic wsi Smicz (Visit. II, 604). choć kilka lat wcześniej, w 1676, należała jeszcze do Prószkowskich (tamże, 177).

³⁰ Fundacja „Baworiana” w kaplicy Ducha Świętego, potwierdzona w 1686 r. (Visit. II, 13 i 626). Może związana z rodziną Pavor lub Bavor alias Sacherle z Pawłowa k. Raciborza (tamże).

³¹ Jerzy Brzezański, mieszczanin opolski, mistrz krawiecki (Visit. II, 604 z r. 1686 podaje jego nazwisko w bardzo zniekształconej formie: Brserausli).

³² Wirbski, rodzina hrabiów z Wierzbna. W XVII w. mieli posiadłości na Śląsku Cieszyńskim oraz Toszecko-Gliwickim (Visit. II, 148, 222, 392, 452, 593 i in.)

tamen illud per annum Ven—lis Laurentius Cocus, Vice Custos hujus Ecclesiae³³, qui asseruit obligari hujus Sacelli Altaristam pro tempore existentem ex usu ad legenda Sex Sacra singulis annis, quatuor videlicet pro defunctis, quintum de S. Spiritu in festo Pentecostes, et sextum in festo Trium Regum, indeque pro hac Obligatione tenetur percipere ex praedictis Bonis Rogow, quatuor graves Marcas quae non solvuntur. Nam Possessores horum Bonorum sunt alienae regionis. Habet etiam unam Marcam gravem ex Civitate Oppoliensi de Domo Caspari Zaifert³⁴ quae nunc soluitur. Item in Domo Balthasari Reinoldt Civis Oppolien:³⁵ triginta grossos siles: pro quolibet Festo S. Michaelis a Summa Sexdecim Taleorum ibidem inscripta. Item ex Domo Dlugonikel Consulis Oppol:³⁶ sexdecem grossos Siles: Nec non ex domo Andreae Meisnerii Civis Oppolien-sis³⁷ sexdecem grossos Siles: Census annui nomine a certis Summis Principalibus in eorum Bonis inscriptis provenitur.

Altare Tituli S. S—mi Corporis Christi consecratum ex usu et Consuetudine antiqua in Cura et Dispositione Ven—lis Capituli hujus Ecclesiae.

Ecclesia Collegiata ex Latere cocto aedificata, de cujus primaeva Erectione et Fundatione nihil certo constat. Nam dum ante multos Annos fuit conflagrata, (6) tunc uno eodemque tempore Jura et Privilegia omnia ejusdem primaevae Fundationis fuere combusta. Constat tamen ex posterioribus Privilegiis Eidem Ecclesiae innovatis et Confirmatis, ipsam esse sub titulo S. Crucis consecratam, ejusque Consecrationis Anniversarium Diem qualibet Dominica prima post Festum S. Michaelis Archangeli proxima celebrari. Pavimentum ejus undequaque Lateritium inconcinne et inaequaliter stratum, ita ut incenditibus possit esse periculo ac Impedimento. Cum autem post eiusmodi Conflagrationem Ecclesiae et Combustionem Privilegiorum primaevae Fundationis nulla existerent Jura Rev—mus olim Jacobus a Salcza E—pus Vratislaviensis³⁸, una cum Illustri olim Joanne Duce Silesiae³⁹, D—no in Oppol: Rattibor et Superiori Glogouia, prout in vetustis literarum Monumentis et Documentis Annalium in Archiuo Ecclesiae Cathedralis Vratislaviensis: tunc evidenter patebat, antiquam hujus Ecclesiae Fundationem et Erectionem ante aliquot Centenos Annos ex pietate et Liberalitate Praedecessorum suorum E—porum Vratislaviensis: de redditibus Mensae et Camerae E-palis factum, resuscitavit et renovavit prout docetur Authentico rescripto in Pergameno, per praedictum R—mum olim Jacobum a Salcza, E—pum Vratisl: simul cum praefato Ill—ri olim Joanne Duce Silesiae de Anno 1531 sub data Nissae die decima Mensis

³³ Zob. przyp. 13.

³⁴ Kasper Zaifert, mieszczanin opolski. Może to być ten sam dom, którego właścicielem był w 1686 r. Maciej Seyfert, zarządca zamku opolskiego (Visit. II, 621). Natomiast w 1649 r. Jan Seifrid ofiarował kolegiacie kielich i patenę (Schrämek, dz. cyt., 70).

³⁵ Zob. przyp. 1.

³⁶ Chodzi zapewne o Jerzego Dlugonikiel, członka opolskiej rady miejskiej, który dla wikariuszy uczynił zapis, by odprawiali zań 12 mszy św. rocznie przy ołtarzu św. Krzyża (Visit. II, 621 n.) On też zapewne był ofiarodawcą srebrnego kielicha z pateną w 1648 r. (Schrämek, dz. cyt., 69).

³⁷ Andrzej Meissner, mieszczanin opolski.

³⁸ Jakub Salcza, biskup wrocławski 1520—1539.

³⁹ Zob. przyp. 20.

Nouembris confecto⁴⁰, Sigillisque majoribus eorum insolidum communito. Ex eius tenore dispositione et Ordinatione, in dextra parte Chori Collationis E—palis est Prima Praelatura et Dignitas Praepositura. Cujus modernus Possessor est A—dum R. D. Theseus Colonea⁴¹ actu Presbyter, rite et legitime ordinatus. Habet Domum circa Scholam ruinosam et noua restitutione aut aedificatione indigente. Habet praeterea Decimas Manipulares in certis Villis, ac etiam Fertones ex certis Bonis ex antiquo ad eandem Praeposituram spectan: quae in praefato rescripto omnia descripta habentur.

Archidiaconatus, Collationis E—palis per Ser—mum olim Carolum Archiducem Austriae, uti E—pum Vratislaviensem⁴², cui annexa est Ambona Germanica, cujus pro nunc Possessor existit Ad—m R. D. Bartholomaeus Rheinoldus⁴³, simul ad Capellam SS. Trinitatis Nissae die 12. Maij de A. D. 1622 Canonice institutus. Habet Domum circa Murum contiguam, et in Suburbio Civitatis Oppolien: versus Czarnowans⁴⁴ ex utraque parte (7) itineris in Piscaria, habet Allodium seu Praedium quod ipse possedit, cum agris, pratis et aliis pertinentiis, et ex opposito ejus est Hortus quem ipse colit, habet etiam octo Hortos et prata inter Campos Civiles pleno Jure et Dominio ad Archidiaconatum pertinentes, ex quibus juxta antiquam Consuetudinem horum Possessores Census annuos pro quolibet Festo S. Michaelis Archangeli persolvere tenentur, prout latius hi omnes Proventus in praedictis renovatae Fundationis Literis descripti continentur.

Primus Canonicatus et Praebenda Collationis Ducalis Oppolien: Ambonae Polonicae incorporata. Cui etiam incorporatae sunt duae Parochiae una Oppolien: et altera Chrzembzicensis⁴⁵ cum earum omnibus redditibus, quarum tamen unius nimirum Chrzembzicen: media pars proventum cedit Vicario perpetuo ejusdem Ecclesiae, pens quem Cura animarum ibidem manet. Is vero Canonicatus et Praebenda quod sit incorporata

⁴⁰ Kontekst wydania dokumentu i jego treść omawia Schramek, dz. cyt., 6, 33—36.

⁴¹ Tezeusz Colonea był krótki czas — 1651/52 — prepozytem (Schramek, dz. cyt., 98). Może należy nazwisko czytać jako Colonna. Otrzymał prepozyturę od bpa Karola Ferdynanda Wazy; na dworze polskim braci tegoż — Władysława IV i Jana Kazimierza — Collonowie cieszyli się dużym zaufaniem: hr. Kasper Colonna został skarbnikiem księstw opolskiego i raciborskiego, a rodzina mocno związała się z Górnym Śląskiem (zob. *Historia Śląska*, I, cz. 3, 382).

⁴² Karol Habsburg, bp wrocławski w l. 1608—1624. Zob. K. Engelbert, *Erzherzog Karl von Osterreich*, w: *Schlesische Lebensbilder*, V, hrg. H. Neubach — L. Petry, Würzburg 1968, 41—50.

⁴³ Zob. przyp. 1.

⁴⁴ Czarnowasy, wieś na póln. od Opola, siedziba klasztoru norbertanek.

⁴⁵ Z chwilą przeniesienia w 1295 r. praw parafialnych z kościoła św. Wojciecha na Górze na kolegiacki kościół św. Krzyża, ustanowiona też została nowa prebenda kanonicka dla plebana — proboszcza. Otrzymał on całe dotychczasowe uposażenie parafii opolskiej św. Wojciecha oraz parafię św. Stanisława w Chrzęszczycach, gdzie miał utrzymywać wikariusza (Schramek, dz. cyt., 8—10). Ze względu na ogromną rozległość parafii, do której należało kilkanaście wsi podopolskich, duszpasterstwo przejęli wikariusze kolegiaty jako „curati Polonorum”. Na początku XVII w. „ambona Polonorum” została przez bpa Karola Habsburga inkorporowana dziekanowi kolegiaty, który tym samym stał się proboszczem opolskim (Visit. II, 606; Schramek, dz. cyt., 9, 52 n. inkorporację tę wiąże z zakończeniem sporu o płacenie dziesięcin, a więc ostatecznie z r. 1667, kiedy zapadły rozstrzygnięcia w tej sprawie. Dekret bpa Sebastiana Rostocka przytacza Visit. II, 607 n.).

Ambonae Polonicae docetur Privilegio R—mi olim Joannis E—pi Vratisl: de data Vratislaviae die 15. Decembris de A. D. 1290 cum Consensu Capituli⁴⁶. Quod autem huic Canonicatui sint incorporatae praedictae duae Parochiae Oppoliensis et Chrzembcicensis simul cum Capella S. Mariae Magdalenae in Arce Oppoliensi, docetur tantum Institutione Ser—mi Caroli Archiducis Austriae E—pi Vratisl: in Personam R. olim Andreae Horczitzky⁴⁷ emanata, et probatur usu ac possessione Sexaginta Annorum: de formali autem et ordinaria Incorporatione horum praedictorum Beneficiorum simultanea nihil constat. Hunc Canonicatum et Praebendam pro nunc obtinet Ad—m R—ndus D. Constantinus Iwanicki I. U. D.⁴⁸ Canonicus Lucioriensis, Nobilis Prosapiae Polonus et in Spiritualibus per Ducatum Oppoliensem Commissarius, per Ser—mum Poloniae et Sueciae Principem, E—pum Vratislaviensem num feliciter modernum ante annum Canonice institutus. Habet duas Domos, unam circa Murum Civilem post Ecclesiam pro Decano: et alteram circa antiquam Portam Civitatis pro Can—co et Concionatore Polonorum sitas. Habet praeterea quatuor Mansos Agri extra Civitatem eundo in Goslawitz⁴⁹ cum pleno Jure, et de iisdem agris adjunctis duobus habet Decimam Manipularem. Item Hortum cum Horreo, alijsquē duobus Hortis ibidem adjunctis, nec non in villa Szczepanouice⁵⁰ decimam Manipularem quadruplicis grani. In villa Advocati⁵¹ versus Civitatem, ac etiam in Villis (8) Łęka ac Kadlub⁵² decimam Campestem, et in alijs locis habet alias Decimas Manipulares et Mansos Agrorum in praefato rescripto renouatae Fundationis sufficienter descriptos.

Secundus Canonicatus et Praebenda Collationis E—palis, cujus modernus Possessor est R. Joannes Casparides⁵³, Oppoliensis, per Ser—mum

⁴⁶ Chodzi o dokument bpa Jana III Romki z 17 XI 1297 (Heyne, dz. cyt. I, 832 n.; *Schlesische Regesten*, nr 2387, w: CDSil. VII, cz. 3, 226 n.).

⁴⁷ Andrzej Benedykt Horcziczki (Horzycki z Horzyc), dziekan kolegiaty w l. 1623—1651 (Schramek, dz. cyt., 98). Rodzina otrzymała szlachectwo w 1569 r. Dziekanę objął 23 X 1622. Później, przez ok. 20 lat, zapewne do swej śmierci, był komisariuszem biskupim in spiritualibus komisariatu opolskiego. W 1633 r. był kanonikiem raciborskim i w kolegiacie św. Krzyża we Wrocławiu (Weltzel, dz. cyt., 30; Visit. II, 99 i 403, 159 i 310). Zmarł w 1651 r., a epitafium umieszczone zostało na filarze przy drzwiach zakrystii w kolegiacie opolskiej, gdzie kilkanaście lat później ulokowano ambonę „niemiecką” (Schramek, dz. cyt., 69). Msze rocznicowe za siebie i swoich bliskich ufundował w kościele Wszystkich Świętych w Gliwicach (Visit. II, 403) — może jest to więc jego miasto rodzinne? Natomiast jego siostrzeniec Franciszek Wierzyk pozostawił w 1654 r. fundację za zmarłego w kolegiacie opolskiej (Schramek, dz. cyt., 76).

⁴⁸ Konstanty Franciszek Iwanicki (Ivanitzky), w latach 1652—1680 dziekan kolegiaty oraz opolski komisariusz biskupi (Visit. II, 289 n.), dr obojga praw. Był proboszczem w Leśnicy i w 1656 r. odstąpił prawa parafialne do kościółka św. Anny na Górze Chełmskiej reformatom (Weltzel, dz. cyt., 32 n.). Był kononikiem w Łucku (przyp. 66). Fundowaną rocznicę zaś odprawiano w kolegiacie opolskiej (Visit. II, II, 616 i 621).

⁴⁹ Zob. przyp. 16.

⁵⁰ Szczepanowice, wieś na pld.-zach. od Opola, należąca do parafii kolegiackiej (Visit. II, 611).

⁵¹ Wójtowa Wieś, na pld. od Opola, należała do parafii opolskiej (Visit. II, 611; Powiat opolski, 411 n.).

⁵² Łąki i Kadlub Wolny, w 1686 r. i dziś parafia Zębowice (Visit. II, 61 n.).

⁵³ Jan C(G)asparides, kanonik opolski w l. 1640—1678 (Schramek, dz. cyt., 101), był plebanem w Wiśniczu i Świbiu i tym kościołom pozostawił zapisy testamentowe (Visit. II, 370, o co jednak był zapewne spór, bo zmarł bez testamentu,

Poloniae et Sæciae Principem Carolum Ferdinandum, E—pum Vratisl: de data Varsaviae sub die 22. Nouembris de A. D. 1640 Canonice institutus. Habet in vim Dotis in villis Jasionie, Zackrzow, Rudniki, Trzemowice et Obrowitz⁵⁴ Decimas Campestris, sed non est in usu earum neque quidquam inde percipit, neque Domum pro residentia habet.

Tertius Canonicatus et Praebenda dextri Chori, sine Possessore, Collationis E—palis dicitur, sed non probatur esse incorporata Ven-li Capitulo Oppoliensi. Et vi renovatae Foundationis ad hunc Canonicatum et Praebendam spectant decimae Campestris de Villis Gieraltowice, Krzecice, Przedborowice, Łaziće, Parwa Elgota, Borislauice, Karchouice,, Gongtowne⁵⁵ et de quatur Mansis in villa Koprzywnik⁵⁶.

Quartus Canonicatus et Praebenda dextri Chori Cujus ad praesens Possessor est Ad—m R. D. Théseus Colonea, Praepositus Modernus Oppoliensis per Ser—mum Poloniae et Sueciae Principem, E—pum Vratisl: feliciter moderneum de data Varsaviae sub die vigesima Januarii de A. D. 1636 Canonice Institutus, dispensationem Apostolicam supra duobus Beneficiis sub uno eodemque tecto non habens. Habet Domum antiquam Domoui Decanali contiguam, maxima reparatione indigentem: nec non villam Prziwory⁵⁷ dictam eundo in Krapitz de Opole a dextra parte Odrae, cum omni Jure plenoque Dominio, in Pratis, Syluis ripa, Piscationibus, sicut ab antiquo est limitata. Habet nunc Rusticos decem cum sex Hortulanis a quibus annuatim pro Termino S. Michaelis ex Conuentione modernus hujus Canonicatus Possessor triginta Taleros usual: a Sculteto pro Prato et Agro tres Taleros, pro Piscatione Stagni duos Taleros. Item Gallinorum paria triginta, Anseres viginti et Ovorum aliquot Sexagenas. Ex Sylua ad hanc Villam spectante singulis annis ligna excinduntur et ordinarie diuenduntur in rem et commodum moderni Possessoris. Habet praeterea de Villa Folwarck⁵⁸ decimam Manipularem quadruplicis grani, quam (9) ibidem Incolis viginti octo usualibus Taleris modernus Possessor vendere solet. Habet reliquas Decimas Manipulares et Campestris in Villis Koncouice, Zlotniki, Majori Łouitz⁵⁹ et aliis in

tamże, 83). Studiował w Grazu, a ww. parafie objął w 1629 r. jako pierwszy katolicki proboszcz po dłuższym czasie. Pozostawił po sobie różne notatki z dziejów parafii. Zmarł w 1678 r. (H. Gawelczyk, *Ks. Walenty Hoscheck górnośląski historyograf*, *Studia Teol.-Hist. Śląska Op. 9* (1981), 226; J. Chrzęszczy, *Die Geschichte der Städte Peiskretscham und Tost*, Peiskretscham 1927, 392 n.).

⁵⁴ Jasiona, parafia u podnóża Góry św. Anny, wzm. w XIV w. (Visit. II, 71; Tukay, dz. cyt., 123). Do tej parafii należały w XVII w. wioski Obrowiec i Zackrzów (Visit. II, 359). Rudniki — nieustalone. Trzemowice to może majątek Strzebnów opodal Gogolina (tamże).

⁵⁵ Miejscowości częściowo na płd. od Koźła, częściowo koło Pyskowic: Rzeczyce, parafia w XIII w. (Tukay, dz. cyt., 80; Visit. II: 1967): Gieraltowice, parafia prawdopodobnie w XIV w. (Tukay, j.w., 197 n.; Visit. II, 168), Przedborowice w parafii Gieraltowice; Łęże, parafia około 1300 r. (Tukay, j.w., 26; Visit. II, 168 n.); Ligota Mała w parafii Polska Cerekiew, Borzysławice w parafii Gościęcín, Karchowice filia parafii Ziemięcice (Visit. II, 94), Gongtowne — miejscowość nieustalona.

⁵⁶ Pokrzywnica (zob. Schramek, dz. cyt., 34) — wieś należała do parafii Twardawa (Visit. II, 514).

⁵⁷ Przywory należały w XVII w. do parafii Groszowice (Visit. II, 311).

⁵⁸ Folwark także w XVII w. należał do parafii Chrzęszczyce. Meszne stąd pobierał wikariusz (Visit. II, 299).

⁵⁹ Zlotniki, jak Folwark (przyp. 58); Łowiecko — przysiółek wsi Kamionek

literis renovatae Fundat: desuper quae non sunt in usu. Habuit denique antea Pagum Philipouice dictum⁶⁰, pleno Jure et Dominio spectantem, sed modo ne quidem vestigia ipsius ubi fuerat situs apparent.

Quintus Canonicatus et Praebenda dextri Chori. Collationis E—palis ad praesens R—ndi Martini Haychman Parochi Waydensis⁶¹, qui accusatur inde quod numquam hic fuerit, nec modo absentiam suam excusari curavit, et tenet hunc canonicatum ab A—o D—ni 1646 et percepit fructus ad eundem Canonicatum spectantes, et ex vi Fundat: renovatae pertinentes nimirum in Schonowitz prope Karbissow⁶² Fertones Decimales, et ante Civitatem Ciltz⁶³ Decimam de duodecim Mansis. Item in Schonowice prope Ciltz in Ottok⁶⁴ Decimam Campestem ubique in Warschlowitze et in Elgota prope Ciltz⁶⁵. Habet praeterea Domum prope Murum Civilem et Conventum Pauperum viduarum.

In Sinistra parte Chori primum Stallum. Decanatus Dignitas, Collationis E—palis cum Domo et loco majori portae Ecclesiae opposito, quam nunc obtinet Ad—m R. D. Constantinus Iwanicki I. V. D. Canonicus Luceoriensis⁶⁶, per Ser—mum Poloniae et Sueciae Principem E—pum Vratisl. de datae Viscouiae sub die tertia Januarii de A. D. 1652 Canonicè Investitus. Qui etiam ultra praedicta Beneficia possidet Ecclesiam Parochialem in Lesnica nuncupata, super quibus Dispensationem Apostolicam non produxit. Habet ad Decanatum juxta tenorem revocatae Fundationis Allodium ac Molendinum dictum Dziekanowice⁶⁷, cum Agris et Pascuis ac Sylua pleno Jure ac Domino. In Majori Dobrzen⁶⁸ habet Decimam Manipularem de omni grano per totam Villam cum Horto. In Majori Tarnow⁶⁹ Decimam Manipularem totam. Item in Chrzemcice⁷⁰ de tota Villa cum uno Horto. Item in Ksciowice⁷¹ partem tertiam Decimae. In utraque Łozymirza Majori et minori, nec non in Gindrziinia, Ostrouiec, Schimi-

w parafii Kamień Śl. (*Handbuch des Bistums Breslau für das Jahr 1912*, Breslau, 84).

⁶⁰ Filipowice, miejscowość nieznana.

⁶¹ Ujazd, parafia i siedziba archidiecezjalnego klucza majątków stołu biskupiego od XII w. (literatura zob. T u k a y, dz. cyt., 150 n.). Kanonika Haychmana S c h r a m e k, dz. cyt. nie wymienia. Kanonik Hayman junior, w lewym chórze, wspomniany w 1668 r. (Visit. II, 608) oraz z imieniem Krzysztof w 1667 (S c h r a m e k, j.w., 101).

⁶² Karczów, prawa parafialne tego kościoła wygasły w okresie reformacji i od XVII w. należy do parafii Dąbrowa Op. (Visit. II, 287; T u k a y, dz. cyt., 278).

⁶³ Biała Prudnicka — od XIII w. parafia i siedziba archidiecezjalnego (Visit. II, 181 n., 530 n.; T u k a y, dz. cyt., 154).

⁶⁴ Szynowice w parafii Biała; Otoki w parafii Ligota Bialska (Visit. II, 181 n.).

⁶⁵ Ligota Bialska koło Białej Prudnickiej, parafia poświęcona w XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 201; Visit. II, 180 n.); Wasilowice — wieś w parafii Biała.

⁶⁶ Zob. przyp. 48.

⁶⁷ Dziekaństwo — wieś na płd. od Opola należąca do parafii kolegiackiej (Visit. II, 611; *Powiat opolski*, 346 n.), obecnie parafia Chmielowice.

⁶⁸ Dobrzeń Wielki, na północ od Opola, parafia od XIV w. pod patronatem klasztoru w Czarnowasach (T u k a y, dz. cyt., 95; Visit. II, 300).

⁶⁹ Tarnów Opolski, na płd.-wsch. od Opola, parafia od XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 163; Visit. II, 69 n.; *Powiat opolski*, 406 n.).

⁷⁰ Chrzaszczyce, na płd. od Opola, parafia od XIII w. (T u k a y, dz. cyt., 200; Visit. II, 298 nn.; *Powiat opolski*, 333 n.).

⁷¹ Chrzowice — wieś w parafii Chrzaszczyce (Visit. II, 290; *Powiat opolski*, 334), obecnie parafia Boguszyce.

mienouice⁷² ubique Decimam totam Manipularem. Denique in Piscaria foris Civitatem Oppoliensem, Hortum unum (10).

Secundum Stallum Custodia, Ducalis Collationis, Cujus est Modernus Possessor Ad—m R. D. Georgius Skopek⁷³ per Ser—mi olim Caroli Archiducis Austriae E—pi Vrasil. Administratores de data Nissae sub die octava Mensis Septembris de A. D. 1621 Canonice institutus; Qui habet Domum D—no Archidiacono vicinam propriis sumptibus restauratam; et Decimas in utraque Lassowice Polonicali et Teutonicali⁷⁴, in districtu Rosenbergensi. Item in Chudowa et Lipniki omnis grani et Seminis Decimam Campestrum. In villa Bierdzany⁷⁵ Decimam Campestrum in ea parte ubi Ecclesia sita est. In nova villa prope Civitatem Oppolien:⁷⁶ certum partem Fertorum cum D—no Archidiacono et Rectore Scholae Oppoliensis. In Grossowitz⁷⁷ Decimam Campestrum totius villae, exclusis duobus Mansis ipsius Plebani, et quatuor Mansis de quibus Plebanus ibidem recipit Decimas. In Dzierzslawice prope Superiorem Glogouiam⁷⁸ de villa et Praedio omnis grani et Seminis Decimam Campestrum. Habet praeterea potestatem conferendi duo Altaria, unum in Sacristia S. Michaelis et aliud in Ecclesia S. Catharinae V. et M. Vicecustodi suo, qui Curam Sacristiae Thesauri et apparamentorum in ejus absentia habere obstrictus est: nec non potestatem duos Aedituos ad Sacrarium in eadem Ecclesia constituendi, qui illi immediate parere tenentur.

Tertium Stallum. Primus Canonicatus Collationis E—palis ad praesens Ven—lis Jacobi Altoff⁷⁹, ab Annis circiter duobus per Ser—mum Principem E—pum Vratislauri modernum institutus est. Sed accusatur inde quod non residet, nec fuit unquam nisi ad suam receptionem, percipit autem fructus, et quidem inter alios optimos, quorum timetur alienatio, cum modernus D—nus Oeconomus Generalis E—patus Decimas Manipulares pro praedicto Canonicatu Ven—li Altoff servientes de Villis E—palibus percipit, et ad Curias seu Villas etiam E—pales ipsas devehere so-

⁷² Rozmierz, parafia od XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 148; Visit. II, 74); Jedrynia w parafii Rozmierz (*Handbuch des Bistums Breslau für das Jahr 1912*, 86); Ostrówek w parafii Chruście k. Opola (tamże, 235); Szymonia, folwark opodal Rozmierzy (tamże, 86). Zob. też S c h r a m e k, dz. cyt., 35.

⁷³ Jerzy Skopek, kanonik i kustosz opolski w latach 1621—1660, proboszcz w Groszowicach, mansjonarz w katedrze wrocławskiej. Rodowity Opolanin, syn rajcy miejskiego Baltazara i Heleny z d. Wissenberger. Rodzicom ufundował w kolegiacie opolskiej w 1630 r. epitafium i aniwersarium (S c h r a m e k, dz. cyt., 51 z powołaniem się na H. L u t s c h, *Verzeichnis der Kunstdenkmäler der Provinz Schlesien*, Breslau 1892, IV, 232; Visit. II, 622; *Katalog zabytków, Opole*, dz. cyt., 11 n., fig. 340). Jako opiekun z urzędu skarbcza kościelnego był wykonawcą decyzji kapituły z 1631 r., aby precjoza kościelne przewieźć do Krakowa. W okresie wojny 30-letniej jego dom w Opolu płonął cztery razy, a plebania w Groszowicach pięć razy (S c h r a m e k, dz. cyt., 51).

⁷⁴ Lasowice Wielkie i Lasowice Małe, na płd. od Kluczborka; w XVII w. kościoły filialne Bogacicy (Visit. II, 44).

⁷⁵ Chudoba na zachód od Olesna, do teje parafii należała; Lipno, prawdopodobnie parafia Niemodlin, Bierdzany, w XVII w. filia parafii Bogacica (Visit. II, 342).

⁷⁶ Polska Nowa Wieś, miejscowość i parafia średniowieczna w XVII w. przyłączona do Komprachcic (T u k a y, dz. cyt., 144; Visit. II, 290).

⁷⁷ Groszowice na płd.-wsch. od Opola, parafia prawdopodobnie z XIV w. inkorporowana kaznodziei niemieckiemu kolegiaty opolskiej.

⁷⁸ Dzierzysławice, obecnie parafia Mochów — Pauliny.

⁷⁹ Jakub Altoff, kanonik w latach 1651—1659 (S c h r a m e k, dz. cyt., 101)

let. Decimae autem sunt istae. In villa Lankowice⁸⁰ omnis grani est Seminis Campestris. In Kujawy⁸¹ de tota villa in duobus Campis: nam Tertius debetur Plebano ibidem, et hoc quadruplicis grani, videlicet Tritici, Siliginis Pisorum et Avenae. Item in villa Wino prope Oppolium⁸² Decima ejusdem quadruplicis grani. In Villa Advocati Decima in illa parte versus Wino. Nec non in parva Strzelec in Districtu Glogouiensi⁸³ de quolibet Manso unum (11) Fertorem excepto Allodio Plebani ibidem quatuor Mansorum.

Secundus Canonicatus Collationis E—palis. Cujus est Possessor quidam Nobilis Lassota^{83a}, de cujus Juribus non constat, non defert habitum, nec Ordines Sacros suscepit, nec unquam in Capitulo comparuit, preterquam per Plenipotentem installatus. Habet Domum in Coemeterio Ecclesiae, quam inhabitat modernus Dominus Archidiaconus ex Opposito Conventus Viduarum Pauperum, et octo Marcas de Praetorio Oppoliensi.

Tertius Canonicatus Collationis E—palis, cujus est modernus Possessor Ad—m R. D. Georgius Skopek⁸⁴, Custos hujus Ecclesiae, per Ser—mi olim Archiducis Austriae, E—pi Vratisl. Administratores de data Nissae sub die 4-ta Decembris de A. D. 1618 Canonice institutus. Hunc Canonicatum una cum Parochia Grossouicensi asseruit Custodiae Oppoliensi esse incorporatum. Institutum ad hanc Parochiam Grossouicensem habet a Ser—mo Poloniae et Sueciae Principe, E—po Vratisl. de data Nissae sub die 23 Decembris de A. Chr-i 1630. Dispensationem Apostolicam super pluralitate Beneficiorum non produxit, et Vicarium circa Parochiam Grossouicensem continue residentem non habet ut asserit ob tenuitatem suorum Proventuum. Habet ad hunc Canonicatum ex antiquo spectantes in Villa Kostkouice in districtu Glogouiensi⁸⁵ de tota Villa Maldratas Decimales, de quolibet Manso quatuor Mensuras Tritici, totidem Siliginis et Avenae quae nunc septem Marcis redimuntur. Item in villa Wilkow⁸⁶ Decimam Campestram quae nunc sex Taleris usualibus soluitur.

Quartus Canonicatus Collationis E—palis, Cujus est Possessor R. Andreas Scodoni⁸⁷ Custos Rattiboriensis et Praepositus Superioris Glogouiae. Abfuit in Visitatione, excusatus tamen per D. Decanum, sed dispensationem Apostolicam super pluralitate Beneficiorum suorum non exhibuit. Spectant autem ad hunc Canonicatum in villa Walmoltowice in

⁸⁰ Lankowice — miejscowość nieustalona.

⁸¹ Kujawy, wieś między Krapkowicami a Białą Prudnicką, w XVII w. parafia (Visit. II, 189).

⁸² Winów — miejscowość w parafii kolegiackiej (Visit. II, 611; *Powiat opolski*, 411).

⁸³ Zob. przyp. 51; Strzeleczyki, w XVII w. parafia w dekanacie Głogówek (Visit. II, 186 n.).

^{83a} Lassota, szlachcic, wg Schramka, dz. cyt., 101 był kanonikiem tylko w latach 1638—1641, święceń nie przyjął nigdy.

⁸⁴ Zob. przyp. 73.

⁸⁵ Kostkowice, miejscowość o tej nazwie znana tylko w parafii Ogrodzona (Baumgarten) koło Cieszyna (zob. *Handbuch des Bistums Breslau* 1912, 360;; *Katalog diecezji katowickiej* 1986, Katowice, 156).

⁸⁶ Wilków, miejscowość w parafii Wierzch (Visit. II, 174).

⁸⁷ Zob. przyp. 12.

districtu Coslensi, ac in villis Pawlowice, Wronia et Bielany⁸⁸ Decimae Campestris.

Quintus Canonicatus Collationis E—palis, cujus est Possessor modernus Ven-lis Georgius Piandelitius Parochus Gliwicensis⁸⁹, qui licet fuerit monitus a Ven—li Capitulo, nec per se tamen, nec per suum legitimum Plenipotentem in Visitatione comparuit, neque etiam de suis Juribus edocuit.

Sextus et ultimus Canonicatus Collationis E-palis, non constat de Possessore, nam a multo tempore et dicitur esse extinctus. Habet Decimam Campestris de omni grano in villa Ostrosnica districtus Coslensis⁹⁰. Quiquidem suprascripti Praelati et Canonici per suos Vicarios infrascriptos Horas Canonicas ritu Vratisl. Ecclesiae singulis diebus decantant et nonnumquam celebribus Festis summa Sacra cantata absolunt, idque obnon residentiam aliorum Canonicorum, nam tres tantum Praelati Ordinarie resident, D—nus Decanus qui habet annexum Officium Ambonae Polonicae, D—nus Archidiaconus cui etiam annexa est Ambona Germanica, et D-nus Custos qui interdum Dominicis et Festis ad Parochiam Gros-souicensem, pro peragendis Divinis Officiis cogitur. Et propterea moderni residentes humiliter supplicant ut hac in parte aliqua Ordinatio sequatur, aut constituentur Hebdomadae etiam pro absentibus, ut dum et quando aliquem ordo tangeret, vel quilibet pro sua Hebdomada tum veniat vel caret per aliquem ex Confratribus aut de Vicariis hoc Officium adimpleri curet, maxime autem ex iis qui defacto Fructus et Proventus suorum Canonicatum percipiunt, quos liberter ad omnes Praesentias et Refectiones Admittere volunt. Cui Supplicationi non residentes contradicant, dum autem ad Capitulum recipiuntur et installantur Praelati Decem Marcas graves, Canonici vero quinque Marcas similes pro Fabrica Ecclesiae ad Capitulum solvunt. Ratione vero Domorum, Praelati similiter Decem, Canonici quoque quinque Marcas graves etiam solvunt. Ratione autem Tritici, licet ex eo non soleant dari ipsis panes vel solvere valorem ipsius vel certe duas Maldratas Tritici in grano, singuli dare tenentur et hac veniunt in communem divisionem residentium, praeterea hoc praemissa quilibet tam Praelatus quam Canonicus circa receptionem suam pro residentibus Convivium parare vel illud redimere tenetur, prout R. Joannes Gregorides⁹¹ Canonicus nullos accipiens fructus, pro Capalibus et Convivio solo, Centum et octo Taleros usuales sol- (13) vit. Habent insuper Residentes Praelati et Cannonici consuetudinem post Intestatos Confratres suos Bona eorum relicta disponendi et in usus proprios inter se dividendi, sed super hoc nullo alio expresso Jure fulciuntur.

⁸⁸ Warmuntowice i Pawłowiczki w XVII w. wsi należące do parafii Rzeczyca (T u k a y, dz. cyt., 31; Visit. II, 168); Wronin i Dzielawy wsie parafii Grzędzin (Vasit. II, 158).

⁸⁹ Jerzy Piandelitius (Pandlicius), kanonik w latach 1641—1660 (S c h r a m e k, dz. cyt., 101), proboszcz w Gliwicach od około 1618 do 1656 (K u k o w k a, *Die Aller-neiligenkirche von Gleiwitz*, 55 i 107).

⁹⁰ Ostroznica, na pld. od Koźła, parafia w XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 62; Visit. II, 165).

⁹¹ Jan Gregorides, kanonik opolski nie wymieniony przez S c h r a m k a, dz. cyt. Marcin Gregorides był w 1652 r. proboszczem w Rychwałdzie k. Cieszyna (Visit. II, 29 i 223).

Sigillum Majus Capitulare post mortem R. olim Andreae Horcziczki⁹² deperiit. Nam Scrinium ipsius una cum Privilegiis Ecclesiae et Capituli per ejus Consanguineos fuerat ablatum, ac deinde restitutum, an autem aliquid praeter hoc Sigillum Capitulare inde deperierit nec, ne, nemini constat. Prouentus Capitulares ex Censibus annuis ad Venerabile Capitulum pro communi divisione spectantes, faciunt in Annum Summa Trecentorum Octuaginta Sex Tallerorum Usual: cum viginti grossis, et novem Obellis silesiticis.

Statuta Capitularia

Ut aequalis fiat Divisio inter Vicarios, a R—mo olim Casparo E—po Vratisl. de data Nissae sub die 14. Nouembris de A. D. 1568 ut Archidiaconus aequale onus Vicariis habeat ut et Polonicus Concionator et rationibus adsit Vicariorum, quas Rationes tam Praelati quam Vicarii tenentur dare annue ad servandum Procuratori Generali ut conserventur et non distrabantur Census idque ob oppressionem Juniorum Vicariorum.

Item ut quivis Procurator tam Praelatorum quam Canonicorum absentium et circa Ecclesiam non residentium, ex illorum redditibus circa Festum S—ti Martini pro Praelato 24 grossos, pro Canonico 12 grossos. Procuratori Generali pro Necessitatibus Capituli occurrentibus pendat sub Re—mo olim Preceslao E—po in Anno D—ni 1358.

Sigillum proprium et Archivium tresque Claves ad illud diversas ordinavit R—mus olim Henricus E—pus 1306 ubi etiam obligavit Praelatos et Canonicos ad Residentiam circa Collegiatam Oppolien: maxime vero octo diebus in Resurrectione D—ni, Quatuor diebus in Festo Pentecostes et in Festo Invention: S. Crucis. Item in Festo Exaltationis S. Crucis, quicumque ex Praelatis et Canonicis absens fuerit tenetur dare Marcam argenti pro poena et suspensus ab Ecclesiae Ingressu, donec dictam solverit Marcam. Nullus Eccl—am intrare debet sine Cappa vel suppelliceo Praelatus et Canonicus sub poena Marcae argenti. Vicarius vero sub poena unius Fertonis cum Suspensione donec hanc poenam solverit. Circa receptionem pro Fabrica Ecclesiae quivis Praelatus viginti Marcas, Canonicus vero decem tenetur dare.

Sequuntur Officia Vicariorum

Vicedecanus qui et Senior Vicarius D—ni Praepositi Ven—lis Matthias Trelick⁹³ actu Presbyter a quadraginta et ultra Annis hujus Ecclesiae Vicarius praeter communes divisiones ex Censibus ad Collegium Vicariorum spectantibus, habet separatas Decimas ex antiqua Successione ad se tamquam Seniore Vicarium spectantes, videlicet in pagis Zakrzow, Kempa, Węgry et Slinica⁹⁴, ex quibus propter desolatio-

⁹² Zob. przyp. 47.

⁹³ Zob. przyp. 27.

⁹⁴ Zakrzów Turawski, filia parafii Zębowice (Visit. II, 317), obecnie wieś w parafii Ligota Turawska, na wschód od Opola (*Powiat opolski*, 415), Kępa, w XVII w. wieś w parafii Jelowa (Visit. II, 308), obecnie parafia Luboszyce na płn.-wsch. od Opola (*Powiat opolski*, 360); Węgry, w XVII w. wieś w parafii Kotórz W. (Visit. II, 309), na płn.-wsch. od Opola (*Powiat opolski*, 410); Zlinice, wieś na pld. od Opola (*Powiat opolski*, 420). Jest to jednakże błąd kancelisty, winno być Sławice — na płn.-zach. od Opola (*Powiat opolski*, 403) jak Visit. II, 610 i Schramek, dz. cyt., 82).

nem Agrorum tempore belli vix quinque Maldratas in grano percipit. Habet praeterea tamquam Vicedecanus Decimam Manipularem omnis grani et Seminis in Pago Bronica⁹⁵ ex maiori Campo, sed nunc triplicis grani pro duobus annis tantum ipsi datur, et tertio anno opponitur Sterilitas, licet ubique seminentur agri. Ubi etiam D—nus Praepositus cum Ven—li Conventu Sanctumonialium Czarnowancens:⁹⁶ in praedicto majori Campo, certos Agros colit, et vix inde aliquid in grano soluit.

Vicecustos qui et secundus Vicarius D—ni Decani Ven—lis Laurentius Cocus⁹⁷, actu Presbyter legitime in Anno D—ni 1636 pro Vicariatu Oppoliensi ad Provisionem olim R. Andreae Horcziczki Decani et Commissarii Oppoliensis⁹⁸ ordinatus, qui in vim Provisionis suae tamquam secundus Vicarius habet Decimam in villa Hakt⁹⁹ super mediate illius de omni grano. Item in villa Tarnow, quantum ad Campum qui dicitur Wirbskie Pole¹⁰⁰, de omni grano et unum pullum. Item in villa Kossorouice¹⁰¹ quantum ad Campum Tarnouici decimam Campestem de quintuplici grano. Quantum vero ad Vice Custodem (15) ex Praesentatione D—ni Custodis spectant duo Altaria S. Michaelis in Sacrario et S. Catharinae extra in Ecclesia, quae ad praesens possidet sine Canonica Institutione. Habet idem in Xenodochio Pauperum Altare post resignationem Ven—lis Joannis Crocini¹⁰² vacans sibi per Ad—m R. D. Commissarium modernum commendatum, Foundationis autem D. D. Pruskowskich¹⁰³ ex vi obligationis singulis Mensibus duo Sacra, unum de B. M. V. et alterum de S. Joan Bapt—a vel de S. Alexio legere tenetur, et pro hoc Officio Octo Aurei ungaricales ipsi dantur.

Tertius Vicarius D—ni Custodis Ven—lis Christophorus Piltz¹⁰⁴ actu Presbyter legitime ordinatus. Habet Decimam Manipularem quintuplicis grani sed nunc tantum de quadruplici percipit, videlicet Siliginis, Tritici, Hordei et Avenae, de Cuiau autem denegatur atque de villa Wrzoski, ad Monasterium Monialium Czarnowancens:¹⁰⁵ spectante, sunt in eadem villa duo subditi, qui vocantur Libertini, qui eidem hujusmodi denegant Decimam.

Quartus Vicarius D—ni Thesei Colonea¹⁰⁶ tanquam Canonici, Ven—lis

⁹⁵ Brynica, wieś klasztoru w Czarnowasach, na póln. od Opola, w XVII w. filia Dobrzienia W. (Visit. II, 300 i 610; *Powiat opolski*, 325).

⁹⁶ Klasztor norbertanek — premonstratensek w Czarnowasach na póln. od Opola (*Powiat opolski*, 335).

⁹⁷ Zob. przyp. 13.

⁹⁸ Zob. przyp. 47.

⁹⁹ Błędnie odczytany tekst. Winno być Nakło (jak Visit. II, 610), wieś na pld.-wsch. od Opola, w XVII w. w parafii Raszowa (Visit. II, 348; *Powiat opolski*, 385).

¹⁰⁰ Zob. przyp. 69.

¹⁰¹ Kosorowice, wieś w parafii Tarnów Op. (Visit. II, 362; *Powiat opolski*, 365).

¹⁰² Jan Crocini, nieznaną skądinąd.

¹⁰³ Rodzina Prószkowskich (Pruskowsky) związana od ok. 1300 r. do 1769 z Prószkowem, na pld. od Opola. Na dworze Piastów opolskich zajmowali ważne urzędy. W XVI i XVII w. trwali przy Kościele katolickim. Byli patronami wielu kościołów (zob. Visit. II, 178—181; *Powiat opolski*, 393—395; H. Weczerka, *Proskau*, w: Schlesien. Handbuch der historischen Stätten, hrg. H. Weczerka, Stuttgart 1977, 420).

¹⁰⁴ Krzysztof Piltz, nieznaną skądinąd.

¹⁰⁵ Wrzoski, wieś w parafii Chruścina (Visit. II, 288; *Powiat opolski*, 413); Kujawy, zob. przyp. 81.

¹⁰⁶ Zob. przyp. 41.

Simon Topeczka¹⁰⁷, actu Presbyter legitime ordinatus. Habet Decimam Manipularem de mediatate villae Kossorowice¹⁰⁸ in Minori Campo omnis grani et Seminis, et a quolibet Rustico accipit unum Gallinarum et unum Fasciculum Canabum pro Fest S—ti Martini.

Quintus Vicarius Can—ci loci Ven—lis Martinus Herbst¹⁰⁹, actu Presbyter et legitime ordinatus. Habet Fundationem in Decimis ex tribus villis Szygow, Braslauice et Dzedice¹¹⁰, sed eas non percipit, praeterquam habet a D—no Archidiacono quatuor Marcas.

Sextus Vicarius, D—ni Andreae Scodonij¹¹¹ Can—ci hujus Ecclesiae Ven—lis Georgius Koszubski¹¹², actu Presbyter legitime ordinatus. Qui nihil habet nisi ab eodem Canonico quatuor Taleros usuales in Annum.

Quiquidem suprascripti Vicarii non sunt Canonice instituti, nec ullas Institutionum literas prodixerunt: Habent tamen curam Animarum simultaneam (16) cum D—no Decano Parochinorum Polonorum, et cum D—no Archidiacono Parochianor: germanorum, qui autem D. Archidiaconus deberet fouere idoneum et habilem Vicarium germanicum, nam ipse per se nec ad Conciones faciendas nec ad Confessiones audiendas satisfacere potest, et in locum eius esset aliquis substituendus vel certe Coadjutor deputandus. Reliqui D. D. Canonici Vicarios suos non habent, licet, quidem praecipuis habeant et accipiant Proventus.

Habent insuper suprascripti Vicari Domum lapidaeam in Coemeterio sitam, quam olim Ducissae Oppolienses inhabitabant, et nunc ipsi inhabitant, in qua habent Cubicula quatuor commoda, et duas Cameras, unamque Stubam communem, quae Domus ex antiqua lege et Consuetudine Hyeme octava, aestate vero nona hora claudi deberet: nunc quia omnes habent Claves separatas, cum Noctu quam interdiu clauditurque aperitur prout cuicumque placet. Tenent praeterea Parochialem Ecclesiam Kroscinensem¹¹³ per Institutionem Extraordinariam et Generalem omium Vicariorum a Ser-mo olim Carolo Archiduce de data Nissae sub die 28. Martij de Anno D—ni 1623 sed nullam habent quae de Jure requiritur Incorporationem. Cujus Ecclesiae non extat Erectio, ex usu tamen et antiqua Possessione nomine Proventuum ex praedicta villa Kroscine singulis annis habent quatuor cum media Maldratas Siliginis et totidem Avenae ac etiam pro Censu tres Taleros usuales. Habent ibidem duos Mansos quos cum Pratis et alijs adjacentijs pro viginti Taleris Usual: in Annum locare solent. Tenent praeterea aliam Parochialem Ecclesiam in villa Comprachcice¹¹⁴ dicta, prout dicitur Collationis Ven-lis Capituli

¹⁰⁷ Szymon Topeczka (właśc. Topenka — Visit. II, 622). Przyczynił się do zbudowania w 1661 r. nowych organów w kolegiacie (S c h r a m e k, dz. cyt., 69), gdzie odprawiano też zań rocznicę (Visit., j.w.).

¹⁰⁸ Kosorowice, zob. przyp. 101.

¹⁰⁹ Zob. przyp. 23.

¹¹⁰ Raclawiczki, na zach. od Krapkowic, parafia od XIV w. (T u k a y, dz. cyt., 125) i dwie należące do niej miejscowości: Ścigów i Dziedzice (Visit. II, 189 i 517).

¹¹¹ Zob. przyp. 12.

¹¹² Jerzy Koszubski, nieznany skądinąd.

¹¹³ Chróścina Op., na zachód od Opola, parafia od XIII w., patronat wykonywał klasztor w Czarnowasach (T u k a y, dz. cyt., 188; Visit. II, 204 i 288 n.; Powiat opolski, 332).

¹¹⁴ Komprachcice, na zachód od Opola, parafia poświędzona w XIV w., pa-

Oppoliensis, quod ab Annis circiter viginti verbotenus absque ulla Incorporatione ac Institutione ipsis contulit. Cujus Parochiae hos percipiunt proventus Decem Modios Siliginis et totidem Avenae a Colonis ex praedicta villa uti etiam habent duos mansos Agri, quos similiter locant pro Decem Taleris usual: in annum. Et haec utraque Parochiae supradictae una quarta Milliaris inter se distant. Oppolio vero uno Milliari, nec tamen in utraque habent Vicarios sed ipsi per se alternis vicibus nunc in hac, nunc in altera et per ordinem divina Officia absolvunt. Ultra haec praemissa habent pro sua Communitate Decimam Manipularem quadruplicis grani et seminis, id est Siliginis, Tritici, (17) Hordei et Avenae post Agros Colonorum in Villa Goslawice¹¹⁵, juxta Privilegium Ser—mi olim Matthiae Imperatoris de data Vratislaviae sub die tertia Januarij de Anno 1604 in cujus usu sunt et possessione pacifica. Habent denique Spolia et Accidentia funeralia ab omnibus funeribus quae ipsis cedunt, et praeterea certos Census annuos tam ex Bonis Nobilium, quam ex Demibus Civitatum Oppoliensis et Gliuicensis provenientes, et ad Communem divisionem ipsorum spectantes, quos in suis Regestis habent specificè et ordinate descriptos, ita ut ex his omnibus suprascript: Prouentibus praedicti Vicari Seniores circiter Ducentos, Juniores autem circiter Centum quinquaginta Florenos Rhenenses¹¹⁶ in annum certo habeant. Ratione quorum omnium Proventuum tenentur Curam Animarum habere, Sacramenta Parochianis administrare, Horas Canonicas psallere, et in Festis celebribus Missam Canonicaem Summam, et praeterea singulis diebus tam festis, quam Profestis duas Missa, unam de S. Cruce et alteram de die occurrente decantare.

Rector Scholae qui nunc est Laurentius Stabonius¹¹⁷, habet loco Prandij a D—no Archidiacono Triginta quatuor Taleros usual. Ex Arce Oppoliensi septemdecem Taleros cum grossis duodecim, de quarta parte Decimae ex Noua Villa unum Talerum, et viginti unum grossum a Magistratu Gliuicensi pro festo Nativitat: S. Joannis Baptistae viginti quatuor, et pro Festo S. Michaelis triginta quatuor grossos. A Sacro votiuo de S. Spiritu duos usual. De Anniversario vero et Censibus ex Domibus Civitatis Oppoliensis percipit in Annum ad 12 Taleros, ita ut pro singulis annis ex his praemissis habeat certam Summam Sexaginta quatuor Talarorum et viginti novem grossorum: praeter Quartalia quae dantur illi a Pueris in Schola, quae possunt facere in Annum circiter decem Taleros.

Cantor qui nunc est Matthias Willowski¹¹⁸ Habet a Vitricis Ecclesiae singulis Quartalibus Decem Taleros usuales et praeterea Strenam S. Martini¹¹⁹, Funeralia, Aspersionum et Solarium a privata Instructione Puerorum in Cantu.

Aeditui duo Jurati qui nunc sunt Joan: Nigrinus et Thomas Skop¹²⁰

tronat należał do kapituły opolskiej (T u k a y, dz. cyt., 160; Visit. II, 290; *Powiat opolski*, 364).

¹¹⁵ Zob. przyp. 16.

¹¹⁶ Zob. przyp. 11, 1).

¹¹⁷ Wawrzyniec Stabonius, nieznany skądinąd.

¹¹⁸ Maciej Willowski, nieznany skądinąd.

¹¹⁹ Szerzej i jaśniej o źródłach utrzymania kantora mówi Visit. II, 617: protokół wizytacyjny z 1686 r.

¹²⁰ Jan Nigrinus i Tomasz Skop nieznani skądinąd.

qui tenen (18)—tur habere Custodiam rerum omnium Ecclesiae et obligantur ad dormiendum in Sacratio. Decimam habent in villa Chorula¹²¹, sed nil inde percipiunt. Accipiunt autem a D—no Decano unam Metretam Siliginis, a D—no Archidiacono mediam, et a D—no Custode similiter mediam ejusdem grani. Habent praeterea Prouentus a pulsu Campanarum, dum funera Mortuorum sepeliuntur a quolibet pulsu diversimode nunc plus nunc minus, pro ratione temporum et personarum ultra alias obuentiones et Accidentia quae ipsis ex pia Hominum Liberalitate porriguntur.

Organarius qui nunc est Famatus Christoph Ferdinandus Ardensbach Civis Oppoliensis¹²². Habet loco Proventuum in Annum a Vitricis Ecclesiae duodecim Taleros, a Magistratu vero Oppoliensi Quindecim Taleros usuales, loco autem Prandij quibus tangit Organo a D—no Archidiacono Oppoliensi mediam Maldratam Siliginis, et praeterea unam Marcam gravem, a Vitricis Ecclesiae pro Missis votiuis Rorate, quae tempore Adventus decantantur.

Vitrici Ecclesiae qui nunc sunt Balthasar Auktin et Matthaeus Eckert¹²³, Sculptor, Cives Oppolienses, ad hoc Officium Jurati et per Ven—le Capitulum electi, quos alias singulis annis eligere consuevit. Produxerunt Regestra ex quibus constabat, quod Anno Domini 1651 per Antecessores ipsorum faciebant Proventus ad Ecclesiam mere spectantes Summam Ducentorum viginti sex Talerorum et tredecim grossorum, idque ex censibus a Summis Principalibus annuatim prouenientibus, ac etiam ex sacculo Ecclesiae et a funerabilibus, tum et ex mulctis pecuniarijs a S. C. M-te accidentaliter Ecclesiae condonatis. Possent majores percipi Prouentus, sed multae Summae Capitaes, a quibus Census percipiebantur per iniquitatem temporum interiere. Qui quidem Victrici redemerunt Authenticis Regestis, quod per ipsorum Antecessores Vitricos Ecclesiae Famatos olim Alexandrum Czarcha et Adam Rzezucha¹²⁴ Cives Oppolienses ab Anno D—ni 1637 usque ad Annum 1652 inclusiue sufficientes rationes de omnibus perceptis et expositis sunt redditae, et per Ven—le Capitulum Oppoliense cum ipsius Quietatione receptae. Ex praedictis igitur Prouentibus Ecclesiae pro— (19) videtur Vinum, Cera, lotio mapparum et aliorum Vestimentorum, oleumque ad Lampadem ultra Saevium, cujus quinque Lapides a Contubernio Laniorum singulis Annis ad usum Ecclesiae dantur. Solvuntur praeterea Aedituis duobus pro quolibet Festo S. Thomae duo Taleri usuales cum sex grossis.

Calcantistae vero singulis angarijs quindecim grossi. Vicarijs autem Oppolien: pro eodem Fest S. Thomae duo Taleri usuales.

Hospitale Civitatis

Cujus regimen, Curam et Administrationem habet Magistratus Oppoliensis, vi Foundationis per Antecessores ejusdem Magistratus, nimirum per Procunsulem et Consules atque Scabinos et Contubernia, sive Tribus

¹²¹ Chorula, wieś w parafii Otmęt (Visit. II, 188).

¹²² Krzysztof F. Andersbach, nieznany skądinąd.

¹²³ Baltazar Auktin i Mateusz Eckert skądinąd nieznani. Na uwagę zasługuje zawód Eckerta.

¹²⁴ Witrycy skądinąd nieznani.

ejusdem Civitatis Oppoliensis factae, et per Reuerendum olim Theodoricum de Kuntzoborg, Canonicum et Officjalem Vratislaviensem¹²⁵, de data Vratisl. sub die Mercurii 17. Mensis Aprilis de A. D. 1421 erecta et confirmata uti Rescripto Anthentico de eodem docetur. Habet hoc Hospitalale singulis Annis ex Praetorio Oppoliensi Quatuordecim Taleros usual. cum grossis 18 Silesiticis pro alendis Pauperibus, et praeterea duos Taleros Usuales cum 14 grossis proijsdem pro albo Pane. Item quatuer Taleros et 16 grossos ex Villa Isbiczko¹²⁶ a Generoso Balthasaro Franckenberg¹²⁷. Item apud Nobilem Andream Schelia de villa Troiono¹²⁸ tres Taleros. Apud Jacobum Joannem Haychner¹²⁹ Nouem Taleros a Summa Centum Quinquaginta Talerorum pecuniae Principialis. Item in certis Domibus Civitatis Oppoliensis quorum specificatio est penes Magistratum Census annus Triginta 7 Talerorum prout constat in Regestis manibus D. D. Visitatorum circa praesentam Visitationem subscriptis. Item ex Hortis Civitati adjacentibus duos Taleros ac 21 grossos. A Contubernio Lanionum septem Lapides saevi liquidi. Item 8 quartas Agri et tres Hortos, ac certum angulum Agri, in quo 12 Metretae Siliginis seminatur. Quia vero ob Injuriam tem— (20) (sic) maxime tempore Belli pecora et pecudes quae erant Hospitalis per Milites hostiles ablata, adeo nunc duae Quartae Agri singulae per sex Taleros usuales in Annum ex certo pacto et conventionelacantur, sex vero per partes ubi est fertilior terra pro Hospitali coluntur, in quibus pro Hiemali conseminatione nunc seminarunt nouem Metretas, et unum Modicum Siliginis, Tritici vero 8 Metretas; Pro aestivali autem Conseminatione diversi grani et seminis 25 circiter Metretae possunt Seminari. Ex quibus quidem supradictis Prouentibus, licet ex vi praedictae Foundationis 8 tantum Personae Pauperes ali debeant, nunc Nouendecium aluntur. Quibus olim in qualibet Septimana tribus diebus dabantur. Carnes nunc tantum quatuor vicibus in Annum dantur. Olim unicuique Pauperi dabatur quarta pars Mensurae id est Wiertela Farinae pro duabus Septimanis: nunc loco hujus quartae partis Ferinae pro duabus Septimanis assus panis unicuique datur. Olim singulis diebus cuiusque Pauperi certa portio alicujus Leguminis dabatur, nunc vero aliquando datur sicut ex Leguminibus ita et oleribus: inter quos ex Carbona Eleemosyna singulis Quartalibus distribuitur, sicut etiam et derelictam per mortem Pauperum inter eosdem per Magistratum Civitatis Oppoliensis dividuntur. Horum omnium Proventuum Rationes per Provisores Hospitalis Magistratui Oppoliensi reddi conceverunt, quas Antecessores modernorum per 14 Annos, moderni vero per 5 annos de perceptis et expensis non reddiderunt. Qui

¹²⁵ Teodoryk Sculteti de Kreutzburg, oficjał i wikariusz generalny w l. 1421—1429 (G. Schindler, *Das Breslauer Domkapitel von 1341—1417*, Breslau 1938, nr 169).

¹²⁶ Izbicko, na pld.-wsch. od Opola, parafia prawdopodobnie od XIII w. (Tukay, dz. cyt., 89; Visit. II, 348 i 619).

¹²⁷ Frankenbergowie, rodzina ziemiańska, głównie osiedlona w Oleskiem, wyznania luteranckiego (zob. Visit. II, wg indeksu).

¹²⁸ Wg Visit. II, 619 wieś Troiono lub Roino to Rogów Op., na pln. od Krapkowic, parafia od XIV w. (Tukay, dz. cyt., 194), w XVII w. utraciła prawa parafialne na rzecz Zimnic W. (Visit. II, 296 n.). Andrzej Szelia (Szeliga) miał zapewne tylko kapitały lub dzierżawy w Rogowie, bo właścicielem był Karol Wirbsky (tamże).

¹²⁹ Jan Haychner wymieniony również w 1689 r. jako płatnik szpitala (Visit. II, 619).

singulis Annis per unam Metretam Siliginis, Tritici et Avenae, ac per unum sulcum Caulium, Raparum et Masellae pro labore accipere solent. Est praeterea Domus Hospitalis apud Portam vulgo Nissensem dictam, ad Ecclesiam S—ti Alexii sita, in qua est una Stuba communis, ubi Pauperes sedere ac prandere solent, duo vero Cubicula sunt ibidem separata, quorum unum quodque tres Personae inhabitant, ubique autem Pauperes in Atrio ejusdem Domus tam Hyemali, quam eastuali tem— (21) pore, et tam Mares quam Foeminae, Viduique et Viduae, distinctis tamen locis praeter duos Senes cum uxoribus suis ibidem manent. Haec domus Hospitalis dicitur esse Collationis Dominorum Prusskowsky¹³⁰, cujus curam habet ad praesens Ven-lis Laurentius Cocus¹³¹ Vicarius Ecclesiae Collegiatae absque Canonica Institutione, qui habet ibi Domunculum penes eadem Ecclesiam pro proaeposito hujus Hospitalis seruientem. Fuit ex antiquo ad Ecclesiam hanc S. Alexy Summa Centum Ducatorum in Bonis Villarum Kobylyno ac Dąbrowe¹³² cum censu anno Octo Ducatorum inscripta: Sed quia generosus Joannes Jasinski¹³³ earundem Villarum Possessor hanc Summam reposuit, quae servatur in Deposito Ven—lis Capituli Oppolien-sis, nessesse erit ut quam primum in aliquibus Bonis liberis et mundis collocetur, ut Censum fructificet pro Presbytero illius Ecclesiae, qui respectu hujus census Octo Ducatorum tenebatur ad tria Sacra, duo de B. M. V cum collectis de S. Joan: Bapt—a de Sancto Alexio, ac tertium pro defunctis Fundatoribus singulis Septimanis absolvenda, nunc hujusmodi Obligationis reductio et Moderatio petitur. Supplicat denique Magistratus totius Civitatis Nomine, ut ex Autoritate Ser—mi Principis in recognitionem Beneficiorum quae hic Populo praestitit ipsumque ad Fidem vere Catholicam convertit, Festum S. Adalberti Episcopi et Mart: ad Populum celebretur.

Hospitale Pauperum Vidarum

Ab antiquo tempore institutum, de Fundatione tamen et Ereptione ipsius non constat. Habet Domum ligneam vulgo Conventus dictam extra Domos Canonicales prope Coemeterium sitam, quam nunc septem Viduae Pauperes Oppolienses inhabitant. Pro quarum annua Sustentatione hi spectant Proventus. Ex Domo Blimeliana tres Taleri. Ex Domo Konig (22) Sex Taleri. Ex Domo Georgii Dlugonikel¹³⁴ non constat de quota census. Ex Domo Hestra unus Talerus cum duodecim grossis. A Procuratore Venerabilis Capituli pro Fest Purificationis B. M. V. 24 grossis, et pro Festo Nativitatis S. Joannis Baptistae tres Taleri cum 32 grossis. Ex Domo Brauss unus Talerus. Ex Domo Joannis Sarcander unus Talerus, et ex Domo Vrbanek tres Taleri. Qui omnes Proventus singulis Annis impenduntur tam in sustentationem quam in reparationem praedictae Domus.

¹³⁰ Zob. przyp. 103.

¹³¹ Zob. przyp. 13.

¹³² Kobylyno, wieś na póln.-wsch. od Opola, w XVII w. filia parafii Jełowa (Visit. II, 202; *Powiat opolski*, 361); Dąbrowa Op., parafia od ok. 1300 r. (Tukay, dz. cyt., 203; Visit. II, 203). O powyższej daninie na rzecz szpitala zob. Visit. II, 620.

¹³³ Jan Jasiński, dziedzic Kobylyna i Dąbrowy, które w 1686 r. były własnością Jerzego Dombrowki de Jasienitz, luteranina (Visit. II, 306). Chodzi zapewne o tę samą rodzinę.

¹³⁴ Zob. przyp. 36.

Cujus Hospitalis curam habet modernus D. Decanus, nam et ipsius Antecessores habuere, alioquin ex usu et consuetudine antiqua deberet esse Cura illius penes Seniore[m] Praelatum residentem.

Fundatio Bessiana

Generosus olim Adamus Bess¹³⁵ Liber Baro a Cölln et Ketzendorff in Rokitz, pro 12 Pauperibus senio confectis fundavit Summam Octingentorum Talerorum Usualium Pecuniae Principalis cum Censu Annuo Quadraginta octo Talerorum similil: usualium, in et super Bonis Villae Krawarz¹³⁶ nuncupata, in vim reemptionis obligatam. Ex quo quidem annuo Censu a praedicta Summa prouiente semel in quolibet Anno dictis 12 Pauperibus in Civitate colligendis providentur Vestes de nigro Panno et Calcei et competenti Prandio excipiuntur ac unicuique unus Talerus usualis ad manus datur. Quo respectu dicti 12 Pauperes eodem die peccata sua confiteri et S. Communionem refici, et Anima Fundationis Dominum Deum exorare obligati sunt. Possessores praedictae villae Censum hujusmodi ab Anno Domini 1617 usuque ad praesentem Annum retinuerunt, et ideo praedictis 12 Pauperibus ex vi ejusmodi Fundationis hactenus non prouidebatur, facta tamen Conventio in proxime praeteritis Judicijs Oppoliensibus per Venerabile Capitulum (qui Curam Executionis praedictae Funda- (23) tionis habet) cum Generoso Wilhelmo Bess¹³⁷ Libero Barone praefatae Villae Possessore, qui submiserat se intra certum breve tempus, quod iam elapsum est, pro Anni praeteritis ratione retentorum Censuum, summam Mille Talerorum usualium repositorum, ac deinde futuris Annis Censum debitum sine ulla Intermissione soluturum: Sed quia rem non praestitit, promisit ideo alia Judicia Oppoliens: expetentur. (24)

¹³⁵ Fundacja Adama Biesa miała miejsce 2 XI 1570 r. (Schrammek, dz. cyt., 74). Jego epitafium wykonane w 1571 r. umieszczono na zewnętrznej północnej ścianie kolegiaty (Frankiewicz, *Przewodnik*, 29). Wymienione miejscowości to Stare Kolnie, parafia Stobrawa, na wsch. od Brzegu; Karłowice, parafia na wsch. od Brzegu; Raszowa — Rokicze, parafia na półn. od Koźła. Z dawnego grobowca rodzinnego Biesów w kaplicy Trzech Królów (czyli Bractwa Strzeleckiego) zachowała się tylko żeliwna płyta (Schrammek, dz. cyt., 68; U. Popłonyk, Opole, Wrocław 1970, 66).

¹³⁶ Krowiarki, na półn.-zach. od Raciborza, parafia od XIV w. (Tukay, dz. cyt., 147; Visit. II, 11), w l. 1564—1680 były własnością rodziny Bies (Schrammek, dz. cyt., 74).

¹³⁷ Wilhelm Bies, właściciel Krowiarek i kolator w l. 1652 i 1662 (Visit. II, 11 i 139).